

NOTISER

Carl-Herman Tillhagen: *Våra folkminnen. En "dagbok" över ett folks liv.* Carlssons. Stockholm 1999. 159 s. ISBN 91-7203-301-1.

I boken *Våra folkminnen* ger den svenska folkminnesforskningens nestor Carl-Herman Tillhagen en personlig och livfull exposé över sitt ämnes utveckling i Sverige och annorstädes. Tillhagens bestämda uppfattning är att folkloristikämnet borde haft en egen lärostol i Sverige, liksom förhållandet är i de nordiska grannländerna.

Denna – än bitskt polemiska, än uppgivet bittra – framställning interfolierar Tillhagen med en brett upplagd exempelsamling över folktrons former och motiv från olika epoker och kulturkretsar. Här demonstrerar författaren den stora beläsenhet och eminenta berättarkonst som gjort en lång rad av hans böcker folkligt älskade.

Boken är samtidigt en folkloristisk kampskrift och en erfaren vetenskapsmans unika minnesalbum.

Ulf Palmfelt, Visby

Josef Rydén: *Fliten och fromheten. Historien om en familj och en småindustri i Gnosjöbygden.* Jönköpings läns museum, Jönköping 1999. 144 s. ISBN 91-85692-36-0.

Gnosjöandan är ett välkänt begrepp, som numera knyts till orter långt utanför det småländska Gnosjö. Den har fått sin vetenskapliga uttolkning av såväl socialhistoriker som etnologer. Josef Rydéns bok *Fliten och fromheten* gör inte anspråk på vetenskaplighet och kanske är det författarens anspråkslöshet och frihet från akademisk jargong som gör den så sympatisk. Rydén anlägger ett inifrånperspektiv och begränsar sig till två markar, Aron och Nellie, uppenbarligen hans egna föräldrar, fast det inte sägs rent ut. Men även om boken är biografisk, är det den andliga och materiella kontexten som Aron och Nellie formas av som ger boken ett värde långt utöver levnadsskildringens. Det är samtidigt ett

gott exempel på vad det går att få ut av närläsning av källmaterial som brev, räkenskapsböcker, fakturor och annat smått och gott. Även om Josef Rydén främst är känd som banerförare för den svenska hembygdsrörelsen, har han en bakgrund som historielärare. Det är historiska källor han nyttjar rakt igenom, inte uppteckningar eller intervjuer. Han har uppenbarligen även haft ett behov av att distansera sig från dem han skriver om och förfaller aldrig till känslsamhet. Ambitionen att skriva om något mera allmängiltigt än om två människöden är uppenbarligen även förklaringen till att boken saknar fotografier, men därmed inte konkretion. Fast nog skulle jag önskat bilder både på campingstolarna, fågelholkarna, knivlådorna och annat som producerades i den rydéniska slöjdverkstaden.

Spänningen – för det finns en sådan både på det personliga och det allmänna planet – framgår av rubriken *Fliten och fromheten*. Fliten kommer till uttryck i den materiella verkligheten, både hos Nellie, barnmorskan, och Aron, industriidkaren. Men hur går kampen för välstånd, materiell trygghet och social acceptans ihop med den personliga fromheten? Rydéns bok visar att andligt och världsligt kan förenas, om än inte alltid utan svårighet. Det ligger egentligen i den lutherska kallelsetanken, men i Jönköpings län var det andra föredömen än Luther som gällde. Här var den andliga temperaturen under 1900-talets förra hälft högt uppdreven. Sjönk den, sökte man sig till ett annat samfund eller byggde ett eget bönehus. Men materialismen hölls inom sina gränser, bl.a. genom kravet på tionde, ja rentav ännu större offer. Aron Rydéns Slöjdindustri utvecklades aldrig till någon storindustri, men den gav bröd åt många munnar, så länge den pågick.

Josef Rydén skriver medryckande – jag släppte inte boken, förrän jag läst den rakt igenom. När han beskriver verkstaden, förvandlas prosan till "poesi i sak". "Dammet luktade trä, en känslig näsa kunde registrera olika lukter för olika träslag, gran, fur, björk... Särskilt under de år man tillverkade fågelholkar och borrade stora hål i färsk props av björk, då var verkstan ständigt fylld av den tunga, nästan berusande doften av björksaft... Sågklingorna skar genom träet med sitt tjutande

ljud, i varierande tonlägen allt efter träets hårdhet... Rikthveln smattrade ettrigt som en mindre kulspruta eller gnäggande som en häst, när den hyvlade den skrovliga brädytan slät. Planhveln brummade hotfullt och sprutade ilsket sina hvelvspån omkring sig. Fräsen hade ett käckare ljud, den liksom lekte sig in i träet med ett skrån som en nötskrikas eller ett barns skratt." Så kan bara den skriva som själv upplevt dofterna och ljuden.

Var Rydén lika förtrogen med hur psalmerna gick i Tabor och senare Filadelfia? Sannolikt, men de andliga upplevelserna skildrar han i stället genom breven till de missionärer man underhöll, men också mellan Aron och Nellie. I denna andliga miljö hämtade man sin näring av de "mannakorn" Skriften innehöll. Men när man skrev, brukades ord som i dagens sekulariserade samhälle kan te sig som ett fikonspråk, lika främmande som det vetenskapliga. I stället för att som slutfras önska brevmottagaren "allt gott" önskar man "Att Jesu ljuva frid och välsignelse må vila över Dig i möjligen kommande dagar". Jordelivets lycka skiftade, endast på andra sidan var den säker. Men Rydén låter inte läsaren svälja citaten utan manar till reflektion: "Vad betyder språket som camouflage för känslor eller som rustning? Och hur mycket tröst är gudstilliten värd?"

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Olav Hammer: *Profeter mot strömmen. Essäer om mystiker, medier och magiker i modern tid.* Wahlström & Widstrand, Stockholm 1999. 414 s. ISBN 91-46-17473-7.

Olav Hammer har främst gjort sig känd som auktoriteten i svensk new age-forskning. Han är flitigt förekommande i massmedia och boken *På spaning efter helheten. New age, en ny folketro?* (1997) har sålt i flera upplagor. Hammer är också flitig recensent, står som redaktör och har deltagit i ett flertal antologier, samt en uppskattad lärare i religionsvetenskap vid Lunds universitet.

I *På spaning efter helheten* redogör Hammer för new age och väljer att kalla rörelsen för religion. Han definierar ett antal exempel och berättar om dess historia, huvudtankar och praktik. I *Profeter mot strömmen* visar han på de idéer och praktiker som kom att bli new

age. Det är en "berättelse om en motvalls idéhistoria", skriver han, och fokuserar personer som lyft fram annorlunda tankar, excentriska tankar eller nya livs-åskådningar. Huvudfrågan för Hammer är hur en idé kan bli religiös lära. Varje tid ger utrymme för sina profeter och deras verksamhet legitimeras genom olika strategier. Ett kreativt geni är dock nyckeln till huruvida idéerna förkastas eller accepteras. Hammer funderar kring dessa teman genom att diskutera fenomen och huvudfigurer inom både religion och vetenskap.

Som med alla böcker som ska berätta en historia är det några namn som lyfts fram till förmån för andra. Exempelvis nämns inte den smått ökände *Aleister Crowley* eller den för new age-rörelsens framväxt så viktiga *The Hermetic Order of Golden Dawn*. Men det beror på perspektiv och personligt intresse. Hammers exempel är dock minst lika viktiga och intressanta.

Några av de personer Hammer valt att fokusera är *Paracelsus*, vars teorier om människan som fysisk kropp, astralkropp och ande hålls vid liv i dagens new age-rörelse, *Franz Mesmer*, som förespråkade magnetism, teosofins grundare *Helena Blavatsky*, *Edgar Cayce*, som sägs vara upphovsman till tron på kristallernas kraft, antroposofins *Rudolf Steiner*, samt *L Ron Hubbard* som grundade scientologikyran. Om dessa, och många andra, har Hammer flätat samman en berättelse där det är lätt att följa olika tankespår, från ax till limpa, från 1500-tal till nu, från astralkropp till new age.

Profeter mot strömmen är en intressant bok eftersom den ger perspektiv på vår egen tillvaro. Idag fluktuerar många tankesystem och ontologier vars ursprung är höljt i dunkel. Därför är boken mycket välkommen och bra mycket mer intressant än *På spaning efter helheten*. *Profeter mot strömmen* kommer säkerligen inte att säljas i samma upplagor och inte heller röna samma uppmärksamhet. Det säger dock inte något om bokens kvaliteter.

Hammer är en god pedagog, duktig skribent och har förmågan att hålla många trådar i luften utan att tappa den röda. Bortglömda personer och ontologier lyfts fram och som läsare både fascineras och förvånas man. Beskrivningen är lättillgänglig, men kanske något för utförlig. Hammer är också ganska skeptisk till de personer han berättar om, vilket märks i återkommande ironiska kommentarer.

Magnus Gudmundsson, Lund